

УДК 334.716 (331.108+331.102.344)

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС НОВОЇ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬСТВА – ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

В.Л. Світлична

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, Україна

Світлична В.Л. Теоретичні базис нової парадигми суспільства – економіки знань.

У статті проведено огляд концепцій щодо особливостей та характеристики нової парадигми суспільства – економіки знань. Запропоновано визначення економіки знань і парадигми сучасного суспільного розвитку (в двох розрізах) з урахуванням особливостей розвитку економіки України, визначено ознаки суспільства знань, головні проблеми на шляху його розвитку в Україні, умови досягнення успіхів щодо формування економіки знань.

Ключові слова: теоретичний базис, економіка знань, економічна парадигма

Светличная В.Л. Теоретический базис новой парадигмы общества – экономики знаний.

В статье проведен обзор концепций об особенностях и характеристиках новой парадигмы общества экономики знаний. Предложено определение экономики знаний и парадигмы современного общественного развития (в двух разрезах) с учетом особенностей развития экономики Украины, определены признаки общества знаний, главные проблемы на пути его развития в Украине, условия достижения успехов в формировании экономики знаний.

Ключевые слова: теоретический базис, экономика знаний, экономическая парадигма

Svetlichnaya V.L. Theoretical base of new paradigm of society are economies of knowledge.

In the article the review of conceptions is conducted about features and descriptions of new paradigm of society are economies of knowledge. Determination of economy of knowledge and paradigm of modern community development (in two cuts) is offered taking into account the features of development of economy of Ukraine, the signs of society of knowledge, main problems, are certain on the way of his development in Ukraine, condition of achievement of successes in forming of economy of knowledge.

Keywords: efficiency, manufacturing, enterprise, business, agriculture, economic paradigm

Економіка, заснована на знаннях, це принципове нове явище, що веде до кардинальної зміни корінних основ економіки і суспільства в цілому, становленню нової парадигми суспільно-економічного розвитку і наукового пізнання.

Згідно з оцінками фахівців, із середини ХХ ст. обсяг доступних людству знань подвоюється кожні 20 років, за оцінками Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатства кожної країни, природний – 20, а людський капітал – 70%. У таких країнах, як Японія і Німеччина, частка людського капіталу становить до 80% національного багатства [1, С. 250].

Формування державами економік з орієнтацією на знання знаходить своє відображення у ряді теорій, що сформувалися в сучасній науці. До таких теорій відносять теорії про економічну природу знання, про закономірності господарювання на основі використання знань і впливу знання на економічні чинники; про економічні інструменти виміру знань; про пріоритетність ролі людини в новому економічному розвитку, які у своїй сукупності вимагають узагальнення і систематизації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

В останні десятиріччя ХХ ст. було запропонована безліч визначень понять «знання», «економіка знань».

Фундаментальні ідеї про розвиток і ефективність економіки знань, а також динаміку людських знань відбиті в класичних працях Броделя Ф., Вебера М., Кастельса М., Кейнса Дж. М., Куна Т., Сміта А., Хайєка Ф., Шумпетера Й., інших.

Концепція економіки знань тісно пов'язана з еволюцією економічних відносин, новою роллю людського, інтелектуального і соціального капіталів, змінами системи мислення, виникненням нових громадських груп. Значний вклад в наукове розуміння цих питань внесли Беккер Г., Брукінг Е., Вііг К., Нонака Й., Маслоу А., Полані М. Свейбі К.Е., Страсман П., Стюарт Т., Сенге П., Такеучі Х., Флоріда Р.

Проблеми розвитку економіки, заснованої на знаннях, питання перспектив інноваційної економіки України отримали обґрунтування в публікаціях вітчизняних учених, серед них Александрова В.П., Бажал Ю.М., Богиня Д.П.,

Гальчинський А.С., Геєць В.М., Гриньова В.М., Данько М.С., Дем'яненко В.В., Мочерний С.В., Федулова Л.І., Чухно А.А., Яковенко Л.І., інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз теоретичний напрацювань різних авторів і наукових шкіл дозволив зробити висновок, що економіка знань, як нова форма економічних відносин, інтегрує в себе основні існуючі на цей час концепції сучасної економіки. У вітчизняній економіці і на вітчизняних підприємствах існують нерозв'язані проблемні питання, пов'язані з трансформаційними процесами становлення економіки знань і пристосування (адаптації) до європейських стандартів, особливо у кадровій політиці.

Метою статті є: розвиток теоретичного базису формування економіки знань для адаптації його до вітчизняних умов і виділення деяких особливостей, характеристик, ознак, властивих цьому типу нової економіки.

Виклад основного матеріалу

Якщо звернутися до суті поняття «економіка знань», то воно трактується науковцями по-різному, але усі вони відзначають спільну основу такої економіки. Розглянемо деякі з цих трактувань, які найбільш точно, з нашої точки зору, розкривають зміст цього поняття.

Як загальнонаукова категорія знання розглядається як конструкція світу, створювана людиною, в основі якої лежить «осмислення дійсності свідомістю» [3]. Такий підхід одержав назву соціально-конструктивістського. У його рамках термін «знання» використовується у трьох площинах, як [4, с.10]:

- 1) здатності, уміння, навички, засновані на поінформованості людини про те, що і як необхідно зробити та які операції при цьому здійснити;
- 2) синонім значимої (релевантної) інформації. Знання – це інформація, що одержала в процесі обробки змісту і значення. У цьому разі знання буде відповідати критерієві істинності, тобто відповідальності своєму предметові;
- 3) особливий вид діяльності, результатом якого виступає нагромадження знань. При цьому, розрізняють практичну діяльність, що веде до збагачення ситуативного досвіду, і теоретичну, спрямовану на продукування нових знань.

Термін «економіка знань» впровадив вперше у науковий оборот американський вчений Фріц Махлуп ще у 1962 році [5]. Він включив до нього

сферу освіти, досліджень і розробок, зв'язку, інформаційне машинобудування та інформаційну діяльність, і розглядав економіку знань як один із секторів, що відіграє вирішальну роль у функціонуванні економічної системи. Однак, вже в 70-і роки стало зрозуміло, що економіка знань – новий тип економічної організації суспільства, в якому вирішальна роль належить сектору знань, а виробництво знань є джерелом зростання економіки.

Пізніше П. Друкер визначає нове знання як головний економічний ресурс [6]. При цьому, на його думку, саме нова економіка є «економікою знань», сфера виробництва і розповсюдження інформації – «індустрія знань», а все суспільство – це «суспільство знань». Тобто, не старі фактори виробництва, а виключно знання створюють сьогодні продуктивність і є підґрунтям для економічного зростання.

Далі П. Друкер доводить, що у нових економічних умовах знання є взагалі єдиним ресурсом, який має значення поміж традиційних факторів виробництва (мається на увазі праця, капітал та земля) [7, С. 39]. Він відзначає, що становлення глобального капіталізму відбулося під впливом радикальних змін у самій концепції знання, що стало одним з ведучих ресурсів, перетворившись з товару приватного у товар суспільний. Цю зміну ролі знання вчений називає «революцією в управлінні, яка в умовах глобальної економіки охопила увесь світ» [7]. Відтепер, як вважає автор, значення має тільки підвищення продуктивності праці людей, не зайнятих фізичною працею. Але, суспільство, у якому живе постіндустріальний світ, на його думку, ще передчасно розглядати як «суспільство знання». Сьогодні можна говорити лише про створення «економічної системи на основі знання» (knowledge-based economy) у рамках «посткапіталістичного» суспільства [7].

У 80-х роках, з точки зору М. Кастельса, революційні зміни в області комп'ютерних технологій, систем зв'язку і загальний високий рівень НТП, стали передумовою до розвитку теорії «інформаційного суспільства» у рамках «постіндустріальної» теорії [8].

Д. Белл у своїх дослідженнях визначив основні характеристики інформаційного суспільства і його відмінності від попередніх економічних організацій суспільства, табл. 1.

Таблиця 1. Порівняння характеристик індустріального і постіндустріального (інформаційного) суспільств по Д. Беллу [9]

Основні характеристики суспільства	Індустріальне суспільство	Постіндустріальне або інформаційне суспільство
1	2	3
Провідний сектор національної економіки	Промисловість	Сфера послуг (організація і управління, інформатика і телекомунікації)
Головна цінність	Споживання товарів (задоволення матеріальних потреб)	Заощадження часу (задоволення культурних і особових потреб)

Продовження таблиці 1

1	2	3
Професійна культура	Робітники, обслуговуючий персонал, менеджери	Зростання значення інтелігенції, «технічного класу», учених
Об'єкт організації	Машини і люди	Знання (у т.ч. теоретичні)
Структура економіки	Національна. Традиційні капіталомісткі і трудомісткі галузі	Транснаціональна. Наукомісткі, інформаційномісткі, інноваційні галузі
Чинник влади еліти	Власність	Освіта, кваліфікація
Джерело вартості	Праця	Інформація
Основні характеристики суспільства	Індустріальне суспільство	Постіндустріальне або інформаційне суспільство
Основний ресурс	Матеріальний і енергетичний	Нематеріальний знання, інформація
Системоутворюючі комунікації	Залізниця	Глобальні обчислювальні мережі
Товарно-виробнича структура	Реальна (самодостатня) корпорація	Віртуальна корпорація
Стратегія корпоративних інвестицій в інтелектуальний капітал	Адаптивна	Креативна
Мотивація до праці в сферах економіки, що визначають її розвиток	Матеріальна	Нематеріальна самореалізація

Вже в цей період, європейські і американські дослідники вводять замість поняття «інформаційне суспільство» такі поняття як «суспільство знань» («knowledge society» або «knowledge able society»), тим самим підкреслюючи значення і роль не стільки самої інформації, скільки знань.

До сер. 90-х років ХХ ст. формується нове поняття, «економіка, яка створює, поширює і використовує знання для забезпечення свого росту і конкурентоспроможності» [10, с.6].

Е. Тоффлер зазначав, що економісти, виявилися самі на самі із системою багатства, що за кілька десятиліть утратила залежність від ресурсів, що вичерпуються, пройшовши шлях до головного фактора свого зростання, – знання [11, с.174].

Японський дослідник Тайічі Сакайя у праці «Вартість, створена знаннями: історія майбутнього» [12, 13] про нове суспільство відзначає, що в сучасних умовах традиційні фактори виробництва вже не визначають ту цінність, яку споживачі визнають за тим або іншим продуктом. Але, характерною ознакою сучасного суспільства є не сам факт широкій поширеності знань, а те, що вони безпосередньо втілюються в більшості створюваних у суспільстві благ і в такий спосіб економіка перетворюється в систему, що функціонує на основі обміну знань і їхньої взаємної оцінки. Саме продукція, більш, ніж що-небудь інше, підтверджує присутність її власникові вищих знань, інформації і мудрості, повинна володіти тим, що називається цінністю (або вартістю), створеною знаннями (knowledge-value). Майбутнє суспільство, у якому рушійною силою є цінності, що створюються знаннями, він іменує суспільством, що базується на створюваних знаннях цінностях (knowledge-value society).

Відомий український учений Гесць В.М. пропонує таке визначення економіки знань: «...це економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання. Застосування таких знань разом із природними ресурсами, капіталом і працею роблять домінуючим фактором процесу їх нагромадження й використання, у результаті чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки. В економіці знань визначальним є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і, який є сукупністю повсякденних і спеціалізованих (наукових) знань, нагромаджених у свідомості людей та матеріалізованих у технологічних способах виробництва» [14].

Федулова Л.І. вважає, що «...за своєю сутністю цей термін відображає характеристики постіндустріального суспільства, але на більш високому еволюційному ступені розвитку, в ході якого при задоволенні життєво необхідних потреб людини стають усе більше затребуваними диференційовані товари й послуги, вироблені різними дрібними підприємствами, інтенсифікується розвиток людського капіталу й сфери послуг. Слід зазначити, що однією з проблем, з якими стикаються дослідники економіки знань, є відсутність згоди з приводу термінологічних аспектів цього поняття. В літературі використовуються такі можливі варіанти термінології: економіка знань (економіка, що базується на знаннях, суспільство знань), нова економіка, інформаційна економіка (інформаційне суспільство), постіндустріальне суспільство, суспільство навчання, упродовж життя, цифрове суспільство, суспільство мережевого інтелекту, глобальне суспільство та ін.» [15].

У подальших своїх дослідженнях автор структурує знання у такі форми:

- індивідуальне (суб'єктивне) знання – система засвоєних чи вироблених понять, що опосередковують ставлення людини до дійсності;
- кодифіковане знання – представлено в знаковій формі чи у формі символів (усний

чи письмовий текст, формули, зображення тощо);

- об'єктивоване знання – інтелектуальні моделі, втілені в об'єктивній формі процесів діяльності, її інструментів та результатів [16].

За результатами дослідження Федулова Л.І. відобразила характерні риси та відмінності різних типів економіки, наведені у таблиці 2.

Таблиця 2. Відмінності між основними категоріями

Тип економіки	Характерні риси	Відмінності
Традиційна економіка	Економічні проблеми суспільства вирішуються головним чином на основі традиційних патріархальних, напівфеодальних ієрархічних зв'язків між людьми; звичаї визначають широке використання обмежених природних ресурсів; технічний прогрес і впровадження новачій різко обмежені;	Основними ресурсами є земля (сировина) та енергія, які в процесі використання зменшуються; видобуток та переробка – основний спосіб виробництва; переважають трудомісткість та капіталомісткість технології;
Інформаційна економіка	Високий ступінь залежності економіки від інформації; широке застосування інформаційних технологій в бізнес-практиці; зростання значення IT-індустрії для економіки; значення збільшення інформаційної складової в собівартості продуктів в один із основних товарів;	Комп'ютеризація та автоматизація бізнес-процесів; збільшення обсягів та прискорення обробки і передачі бізнес-інформації;
Інноваційна економіка	Проривні інновації займають найбільшу частку в структурі інновацій; стабільне зростання частки наукомісткого сектору виробництва, зокрема в доданій вартості та зайнятості; зниження матеріаломісткості та енергомісткості виробництва завдяки активному запровадженню інноваційних чинників; спрямованість відтворювального процесу на досягнення технологічної конкурентоспроможності та ін.;	Результативний інноваційних процес; розвиток економічних процесів, що визначають спрямованість позитивних змін завдяки освоєнню досконаліших технологій; розширенню і оновленню досконаліших технологій; розширенню і оновленню номенклатури виробництва; залученню в обіг нових ресурсів;
Нова економіка	Феномен «високотехнологічних компаній», що використовують Інтернет як основний економічний ресурс; глобальний кластер економіки, що виробляє програмне забезпечення або постачає технології для інших напрямів; набір електронних практик, які інструментально засновані на Інтернеті і спрямовані на створення нових моделей господарювання підвищення продуктивності;	Ядром нового типу економіки є перетворення інформаційних продуктів і послуг в об'єкт виробництва та споживання;
Економіка знань	Створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення зростання і конкурентоспроможності; усі сфери матеріального і нематеріального виробництва, виробничі та соціальні відносини розвиваються на основі динамічного прирощення та оновлення знань.	У структурі суспільного виробництва збільшується питома вага високотехнологічного сектору; у складі виробленої продукції зростає частка доданої вартості за рахунок інтелектуальної складової; змінюється характер людської праці на користь творчої та інтелектуальної діяльності.

На думку О. Гапоненко розвиток економіки знань слугує найважливішою умовою для становлення інформаційного суспільства, а економіка знань – це економіка, що створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності. В такій економіці знання збагачують усі галузі, всі сектори і всіх учасників економічного процесу. Вона не тільки використовує знання в різноманітній формі, але й створює їх у вигляді наукової і

високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, освіти [17].

Інші бачення різних авторів щодо поняття «економіка знань» узагальнено в таблиці 3.

Аналіз сутності визначення «економіка знань» потребує її його розгляду у взаємозв'язку із сучасними економічними концепціями, які здійснили свій внесок у формування нової теорії економіки, заснованої на знаннях, і розкривають її різні аспекти.

Таблиця 3. Визначення поняття «економіка знань»

Автор	Сутність визначення
Захаров Н. [18]	Економіка знань стає базовою та універсальною складовою загальної економіки, оскільки всі сфери матеріального і нематеріального виробництва, виробничі і соціальні відносини в сучасних умовах розвиваються на основі динамічного прирощення й оновлення знань. Це означає, що економіка знань з одного боку, спеціальна галузь загальної економічної науки і практики, з іншого системо утворююча складова, ядро «нової економіки», яка визначає перспективи і динаміку стійкого розвитку
Експерти ОЕСР [19]	Економіка заснована на виробництві, оновленні, циркуляції, розподілі і застосуванні знань
Мільнер Б. [20]	Новий тип розвитку економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво є джерелом зростання
Стюарт Т. [21]	Економіку знань можна охарактеризувати як своєрідну «економіку якості». Зростання когнітивної складової у вартості основних благ призведе до когнетивізації товарів, перетворенню їх на своєрідні «згустки знань»

Серед системних досліджень заслуговує на уваги популярна концепція Р. Аккофа [22], в якій запропоновано для аналізу процесу формування знання і його ролі у свідомості людини схему із п'яти категорій: дані – інформація – знання – розуміння – мудрість. Автор підкреслює, що якщо

перші чотири компоненти свідомості мають справу з минулим, то п'ята – мудрість, стосується майбутнього. В літературі дана концепція на сьогодні в зміненому вигляді представлена моделлю DIKW [23], рис. 1.

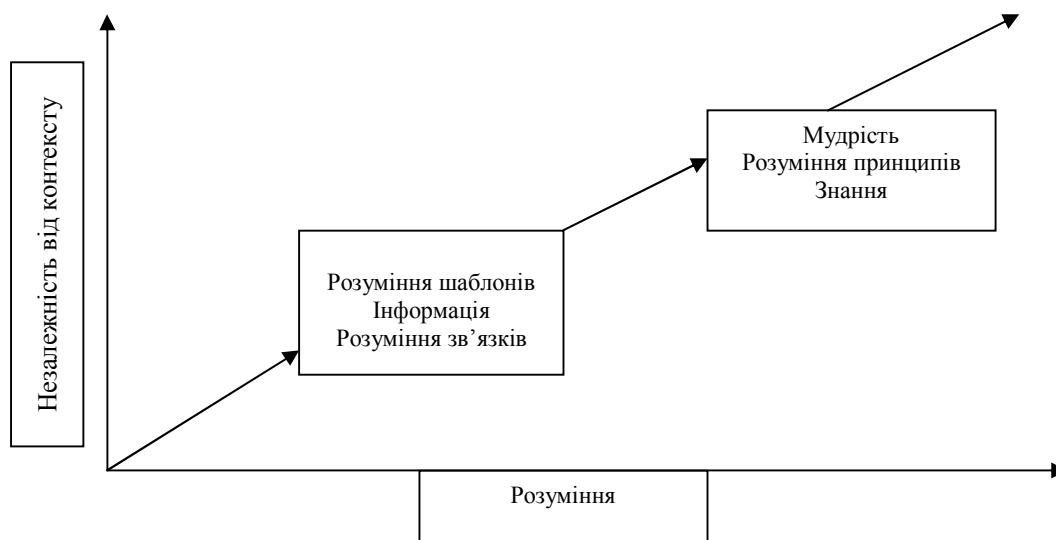

Рис. 1. Модель DIKW

Найбільш відомою моделлю, що описує процеси створення знання, є модель SECI. Автори цієї моделі – японські вчені І. Нонака і Х. Такеучі розглядають чотири взаємних переходи явних (формалізованих explicit) та прихованих (tacit) знань [24]:

- соціалізація – перехід неформалізованого знання у неформалізоване (можна говорити, що це розвиток навичок у процесі практичної діяльності, тобто удосконалення вже наявних навичок);
- екстерналізація – перехід неформалізованих знань у формалізовані. Під такою трансформацією знань розуміють опис тих знань та навичок, які використовуються, або, наприклад, виведення нових закономірностей;

— комбінація, у загальному вигляді, це створення з однієї теорії іншої, дуже часто без докладної перевірки;

— інтерналізація – перехід формалізованого знання в неформалізоване.

Елементами цієї моделі є такі: 1) дві форми знання – неформалізоване (неявне) і формалізоване (явне); 2) динаміка взаємодії – передача знань від фази до фази, від циклу до циклу; 3) три рівня соціальної агрегації – індивід, група, колектив; 4) чотири фази створення знання; 5) умови створення знання; 6) структура організації, що орієнтована на знання.

У зарубіжній практиці існують також безліч альтернативних моделей економіки знань, які відповідають розумінню «нової економіки» і доповнюють одна одну.

ОЕСР розвиває концепцію, що отримала назву «економіки, що базується на знаннях» («knowledge-based economy»). Під цим поняттям розуміється економіка, яка безпосередньо базується на виробництві, розподілі і використанні знань і інформації. Підхід використовує ідею ендогенної теорії зростання, згідно якої знання і технології є ведучими чинниками продуктивності і економічного зростання. Ключовими факторами розвитку такої економіки розглядають інвестиції у дослідження і розробки, освіту, підготовку кадрів та структури менеджменту. В моделі підкреслюється також зростання ролі держави в розвитку і підтримці бази знань. Концепція «економіки, що базується на знаннях» зосереджується на тому факті, що «... виробничий процес все більше покладається на діяльність, що базується на знаннях. Частка фізичної праці, що створює матеріальні блага стає меншою ніж частка праці, що займається виробництвом, розподілом і обробкою знання. Підкреслюється також, що розширення «знаннємісткого» («knowledge-intensive») сектора по відношенню до інших рутинних і фізичних виробничих процесів стає однією із основних тенденцій економічного розвитку протягом цього періоду [25].

Ряд розробок, зокрема, у межах програми «Цільових соціально-економічних досліджень» (TSER), що фінансується ЄС, розвиває концепцію, яка отримала назву «економіки навчання» («learning economy»). Теоретичним підґрунтям для розвитку цієї моделі стала праця Б-А. Лундвалла і С. Борраса [26].

На відміну від попереднього цей підхід виходить із того факту, що сучасний етап глобалізації економіки характеризується зростаючим темпом технологічних змін і інновацій. Коли зміст знання змінюється швидко, то тільки той, хто бере участь у його створенні може одержати доступ до нього. Таким чином, «краще говорити про «економіку навчання», ніж «економіку, що базується на знаннях» з того часу як високий темп змін означає, що спеціалізоване знання стає менш довговічним ресурсом і що саме здатність навчатися і пристосовуватися до нових умов все більше визначає ступінь продуктивності індивідумів, підприємств, фірм, регіонів, країн. Просто економіка навчання є економікою, де здатність навчатися (дівчатися) є критичною для економічного успіху індивідумів, фірм, регіонів і національних економік. «Навчання» має відношення до створення нової компетенції і нових здібностей, а не просто до «отримання доступу до інформації» [26].

М. Ерл у своїй моделі виділяє три категорії знання: 1. прийняте (asserted) знання – «наука» (данні). 2. здійснене (workable) знання судження (інформація). 3. потенційне (potential) знання – «досвід» (знання). Потенційні знання є важливішими і мають найбільшу віддачу. «Наука» і, почасти, «судження» розглядаються як основа конкуренції та передумови існування організації. Кон-

курентна перевага організації забезпечує застосування «досвіду», заснованому на знанні. Модель допускає, що організація може створювати і захищати знання. Використовуючи чотири функції: 1) інвентаризація – картографування індивідуального і організаційного знання; 2) аудит оцінка природи і величини запланованого незнання, розвиток знання через пізнавальні дії; 3) соціалізація – створення подій, які роблять важливим обмін неявним знанням; 4) випробування – проблема невідомого незнання розглядається шляхом навчання на основі досвіду, дій та розбору незвичайних ситуацій. Модель М. Ерла включає також чотири технічних і соціальних компоненти: система знання, мережі, працівники знання, організація навчання [27].

Модель Г. Хедлунда розглядає поняття організації, що ґрунтується на знаннях. Головний елемент моделі – аналіз двох концепцій: тип неявного знання і тип явного знання. При цьому, кожен тип має три форми знання: пізнавальне, навик, впроваджене, і чотири рівня соціальної агрегації або чотири рівня носія знання: індивідуми, малі групи, організації, між організаційна область. Учений вводить рушійні сили перенесення знання та його трансформації, виражені процесами: 1. оформлення та інтерналізація, взаємодією яких є рефлексія; 2. поширення і засвоєння, взаємодією яких є діалог; 3. асиміляція і розсіювання, функцією яких є витягання знання з середовища і введення знання у середовище [28].

Проведений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок, що економіка знань, як нова форма економічних відносин, інтегрує в себе основні існуючі на цей час концепції сучасної економіки.

За результатами аналізу досліджуємого поняття «економіка знань», у залежності від контексту, розглядається: 1) як частина господарства, яку пов'язано з процесами створення, поширення, використання знань (сектор знань); 2) як самостійний об'єкт дослідження, наука, що вивчає конкретну предметну галузь; 3) як характеристика стану, етапу розвитку економіки й суспільства, при якому знання виступають визначальним фактором її розвитку; 4) в широкому розумінні виступає як інноваційна економіка, оскільки тільки знання може бути основою для формування потреби і втілення у життя нововведень; 5) як постіндустріальна економіка, однією з головних рис якої є збільшення питомої ваги сфери послуг у матеріальному виробництві; як інформаційна й глобальна мережева економіка, де знання, втілені у інформацію є головним чинником виробництва, рис. 2.

Аналіз наукових концепцій дозволяє запропонувати визначення економіки знань і парадигми сучасного суспільного розвитку (в двох розрізах) з урахуванням особливостей розвитку економіки України.

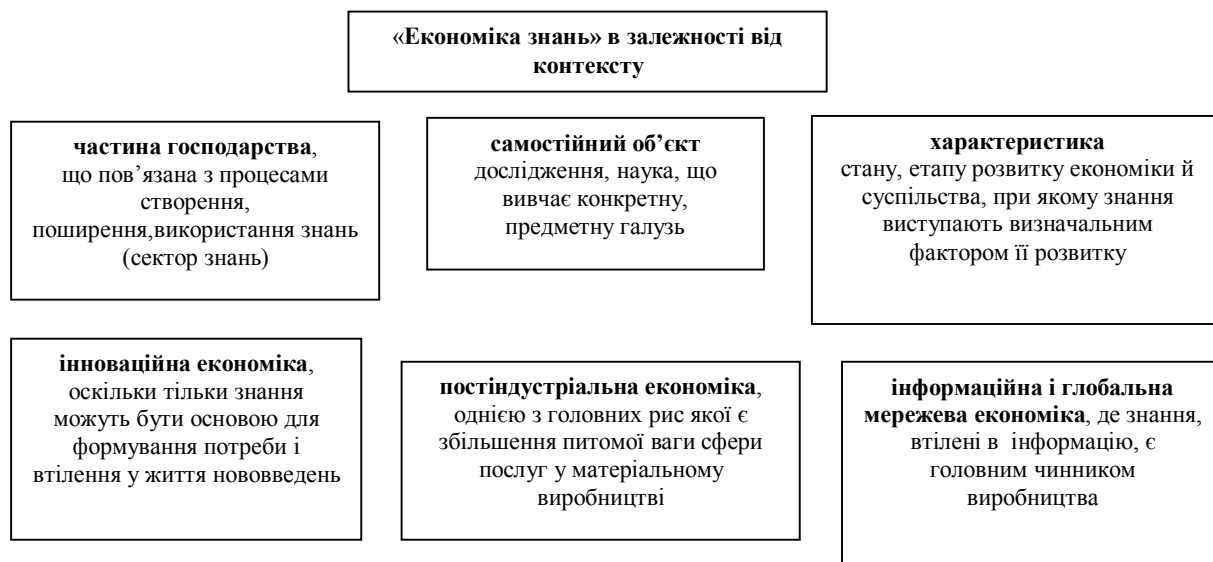

Рис. 2. Ознаки нової економічної парадигми суспільства знань

Економіка знань – це тип економіки стрижнем якої виступає комбінація чотирьох незалежних елементів: вироблення, передача, поширення та використання знань у господарській діяльності реального виробництва для довготривалого сталого розвитку суспільства.

Економіка знань – це етап господарського розвитку, де головним економічним ресурсом виступають знання, що є самостійною економічною цінністю і присутні у кожному виді економічної діяльності, приріст яких забезпечує ефективне зростання і розвиток господарюючих суб'єктів.

Економіка, заснована на знаннях, це принципове нове явище світового розвитку в усіх відношеннях, що веде до кардинальної зміни корінних основ економіки і суспільства в цілому, становленню нової парадигми суспільно-економічного розвитку і вимагає нової парадигми наукового пізнання.

З точки зору Федулової Л.І. Корнеевої Т.М. [29] особливості економіки знань полягають у такому:

- Економіка знань – це економіка, що створює, поширює і використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності. Це така економіка, у якій знання збагачують усі галузі, усі сектори і всіх учасників економічних процесів. Це економіка, що не тільки використовує знання в різноманітній формі, але й створює їх у вигляді науково-технічної та різноманітної високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, освіти.
- Економіка знань пов'язується з високотехнологічними галузями, особливо з інформаційними і комунікаційними технологіями. Головне в економіці знань – не стільки створити нове знання, скільки продуктивно його використати. Наприклад, як ілюстрацію Гапоненко О.Л. [29] наводить аж ніяк не наукомістку галузь –

риболовство, у якій використовуються сучасні знання, пов'язані з гідроакустикою і радіолокацією, сучасними навігаційними приладами і супутниковими системами, новими матеріалами, тощо. Тобто у цій галузі використовуються досягнення інших наукомістких галузей, що, у свою чергу, є результатом сучасних досліджень і розробок численних наукових центрів.

- Характер дії економіки знань багато в чому залежить від її здатності діяти і мережевій структурі. Зазначене свідчить, що групи будуть формуватися швидше, ніж буде зростати кількість транзакцій. Організації, що покладаються на зростання транзакцій, будуть неконкурентними в економіці знань.
- У сучасних умовах експертні співтовариства, які оперативно розбирають, аналізують, відкидають або підтримують будь-яке твердження, утворюють ядро економіки знань, та існують практично по кожній темі, забезпечуючи підтримку, захист, критику і планування майбутнього організації, навколо якої вони сформувалися.
- Принципово новим на даному етапі є те, що в економіку стали включати не тільки самі технології, а й весь механізм виробництва знань, тобто економіка знань – це не тільки економіка виробництв. Це й університети, і фундаментальна наука, і система комунікацій, і патентна система, і прикладна наука, дослідження і розробки.
- Особливо тісний зв'язок знань із технологічним розвитком. Це досить детально проаналізував Саліхов Б.В. [31], який стверджує, що будь-яка нова технологія створення інтелектуального продукту, будь-який новий інститут, у межах якого здійснюється транзакції, завжди є «згустком» нових знань. Технологічні знання – це знання про те, як за допомогою творчих чинників

можна виробити те або інше благо. Нове технологічне знання виникає на основі знань існуючих, а технологічне підприємництво є результатом розширеного відтворення технологічних знань.

В розвиток наведеної вище класифікації особливостей додамо деякі ознаки, які властиві цьому типу нової економіки:

- господарська діяльність перетворюється на процес створення, поширення і використання знань (як ресурсу і кінцевого продукту діяльності), ринкова економіка перетворюється в систему, що функціонує на основі обміну знаннями та їх взаємної оцінки;
 - ідея стає безпосередньою продуктивною силою;
 - ринкова вартість товару або рішення (технологічного, соціального, організаційного, управлінського) складається переважно за рахунок вартості, створеної знанням, а залишок є сума традиційних складових – праці, капіталу, ренти;
 - людський прогрес, разом зі знаннями, які людина продукує, перетворюється на рушійну силу розвитку і підвищення конкурентоспроможності економіки;
 - інноваційним ядром нової економіки визнаний процес пізнання;
 - теоретичне знання займає головне положення в процесі корінних змін усієї економічної системи і суспільства в цілому;
 - формування єдиного світового господарського і інноваційного простору, взаємозв'язок усіх явищ і процесів;
 - спостерігається віртуалізація економіки, її дематеріалізація, а об'єднувані всесвітньою електронною мережею віртуальні підприємства функціонують незалежно від національних меж;
 - за рахунок людського капіталу, знань йде значний ріст капіталізації високотехнологічних корпорацій, Інтернет-компаній;
 - велику роль починають грати позараціональні механізми пізнання, особливо в області управління, маркетингу, стратегування, нововведень, відбору кадрів, утворення, тобто в усіх сферах життєдіяльності людини.
 - первинного значення набуває потенціал людини, його можливості, а джерелом цього є саморозвиток, вдосконалення особи, активізація і реалізація потенціалу.
- Головні проблеми на шляху розвитку економіки знань в Україні виникають через:
- Відсутність дієвих стимулів;
 - Бюрократичні перепони;

- Незначні обсяги фінансування наукової і науково-технічної діяльності і відсутність венчурного фінансування;
- Нестабільність державної політики в інноваційній сфері;
- Нерозвинену інфраструктуру підтримки підприємницьких інновацій [32, с.281–282];
- Розрив між наукою і виробництвом.

Для досягнення успіхів на шляху формування економіки знань в Україні необхідним є виконання таких умов:

- Усвідомлення переваг інноваційної моделі економічного розвитку, розвиток систем «знання – виробництво - знання» (знання нове або доповнене новими ідеями знання, отримане шляхом апробації в реальних умовах);
- Формування нового світогляду українського суспільства, розвиток інноваційної культури на всіх рівнях управління (як на рівні держави, кожного індивіда, так і на рівні персоналу підприємств);
- Захист вітчизняного виробника і впровадження принципово нової практики до визначення «українського продукту», «української технології»;
- Удосконалення нормативно-правової бази, що регулює здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності;
- Стратегічний підхід до планування методів досягнення проектних показників на мікро- та макrorівнях, визначення конкретних часових проміжків [33].

Висновки

За результатами вивчення світового і вітчизняного досвіду щодо формування економіки знань, можна зробити висновок, що розвиток економіки, заснованої на знаннях, обумовлений дією ряду чинників: людським, що визначає соціально-економічні стосунки; технологічним, що інтенсивно розвивається під впливом науки; інформаційним, що поставляє нові знання [34].

Нерозв'язані проблемні питання щодо людського чинника пов'язані з: трансформаційними процесами становлення економіки знань і пристосування до європейських стандартів у кадровій сфері; підготовкою персоналу до потреб підприємства, виду економічної діяльності, суспільства; недостатньою кваліфікацією персоналу кадрових служб; невідповідністю системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації потребам ринку; недосконалістю системи добору кадрів тощо.

Список літератури:

1. Карпусь І.Н. Державна інвестиційна політика та механізм її реалізації: монографія / І.Н. Карпусь Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011. – 348 с.
2. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації / Аналітична доповідь Центру Разумкова / Журнал «Національна безпека і оборона» №7. – 2004. С. 2–25 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uceps.org/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка; под ред. Н.Ю. Шведовой. – 2-е изд., стереотип. – М.: Русский язык. – 1988. – 750 с.
4. Федулова Л.І. Економіка знань : підруч. [для студ. Вищ.навч. закл.] / Любов Іванівна Федулова; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. К. – 2009. – 600 с.
5. Machlup, Fritz, The Production and Distribution of Knowledge in the United States, Princeton University Press. – 1962.
6. Друкер П. Посткапиталистическое общество /П. Друкер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 632 с.
7. Друкер П.Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. М: Вильямс И.Д. – 2007. – 336с.
8. М. Кастельс. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: пер. с англ. Под. науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ-ВШЭ. – 2000.
9. BellD. The cultural Contradictions of Capitalism, N.Y.: Heinemann Educational Publishers. – 1976 – 317 p.
10. Бурменко Т.Д., Даниленко Н.Н., Туренко Т.А., «Сфера услуг: экономика», М.: КНОРУС, 2007. – 328 с.
11. Тоффлер Э.Революционное богатство: как оно будет создано и как оно изменит нашу жизнь/ ЭлвинТоффлер, Хейди Тоффлер; [Пер. с англ.М. Султанова, И. Цыркун]. – М.: АСТ; АСТ Москва; Профиздат. – 2008. – 569 с.
12. Тайичи Сакайя. Стоимость, созданная знанием или история будущего. – 1992.
13. Иноземцев В. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: «Academia». – 1999.
14. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань/ В. Геєць // Економіка України : Політико-економічний журнал. – 2004. – № 4. – С.4–14.
15. Федулова Л.І. Концептуальні засади економіки знань // Економічна теорія. – 2008. – №4. – С. 37–59.
16. Федулова Л.І. Економіка знань : підруч. [для студ. Вищ.навч. закл.] / Любов Іванівна Федулова; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. К. – 2009. – 600 с.
17. Гапоненко А. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А. Гапоненко, Т. Орлова. – М.: Эксмо. – 2008. – 400 с.
18. Захаров Н.П. Управление социальным развитием организации, Захаров Н.Л., Кузнецов А.Л., ИНФРА-М. – 2006. – 263 с.
19. OECD Science, Technology and Industry Outlook. – OECD, 2010. – [Електронний ресурс].– Режим доступу із: <http://www.oecd.org/document/>.
20. Мильнер Б.З. Управление знаниями: Эволюция и революция в организации. / Б.З. Мильнер. – М.: ИНФРА, 2003. – 177 с.
21. Stewart T.A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organization. New York: Doubleday/Currency. – 1997.
22. Аккоф Р. Планирование будущего корпорации. – М.: Прогресс. – 1985.
23. Bellinger G. Managing Individual and Organizational Knowledge. – 1997. .[Електронний ресурс]. – Доступний із: [//www.outsights.com/kmgmt/kmgmt.html](http://www.outsights.com/kmgmt/kmgmt.html).
24. Нонака Икуджиро, Такеучи Хиротака Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах: пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 384 с.
25. Knowledge-basedEconomy.OECD, 1996 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу із: [// www.oecd.org/](http://www.oecd.org/).
26. Lundvall B.Å., Borras S. The global is in glearning economy: Implications for innovation policy, DGXII, European Commission. Bruxelles. – 1998.
27. Earl M. Knowledge management strategies: toward taxonomy // Journal management information systems. №18 (1). – 2001.
28. Hedlund G. 1994, A model of Knowledge Management and the N-Form Corporation, Strategic Management Journal, Spring P. 73–90.
29. Федулова Л.І.. Корнеева Т.М. Особливості економіки знання на сучасній фазі розвитку суспільства: теорія і практика розбудови в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №4 (106). – С. 73–86.
30. Экономика основанная на знаниях: Учеб. пособие / Под общ. ред. А.Л. Гапоненко. – М.: Изд-во РАГС, 2006. – 352 с.

31. Салихов Б.В. Интеллектуальный капитал организации: сущность, структура и основы управления. – М.: Дашков и К. – 2009. – 156 с.
32. Сахненко О.І. Роль людського капіталу на шляху становлення економіки знань. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу із: khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_150/40.pdf.
33. Сорока М.В. Значення розвитку економіки знань для України / Матер. II Междунар. научно-практ. конф. «Качество экономического развития: глобальные и локальные аспекты», 27-28 августа 2009 г. – НТУ «ХПИ», 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу із: confcontact.com/2009kach/soroka.php.
34. Хромов М.І. Інвестиції в людський капітал: особливості визначення та критерії оцінки ефективності / М.І. Хромов // Економіка промисловості. – 2010. – № 2. – С. 188–195.

Надано до редакції 13.04.2015

Світлична Вікторія Леонідівна / Victoriya L. Svetlichnaya
vleonidovna@gmail.com

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Теоретичні базис нової парадигми суспільства – економіки знань [Електронний ресурс] / В. Л. Світлична // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 184-193. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>